

MARTA Ples

Od EPISTEMOLOGII
do KRYTYCZNEJ
ANALIZY DZIEJÓW

Studium filozofii

LÉONA BRUNSCHVICGA

Wydawnictwo
UNIwersytetu Śląskiego
KATOWICE 2012

Od epistemologii
do krytycznej analizy dziejów

Studium filozofii Léona Brunschvicga

Rodzicom

NR 2969

Marta Ples

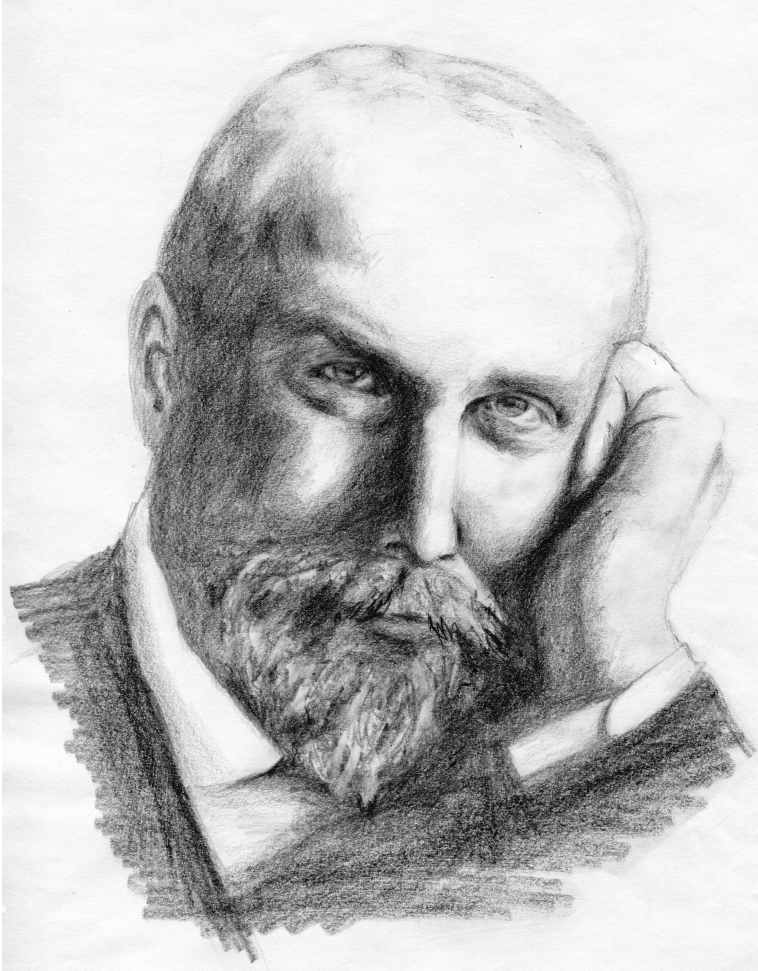
Od epistemologii
do krytycznej analizy dziejów

Studium filozofii Léona Brunschvicga

Redaktor serii: Filozofia
Andrzej Kiepas

Recenzent
Kazimierz Wolsza

Léon Brunschvicg

Wprowadzenie

„Była to jedna z najwybitniejszych osobowości niegdysiejszego uniwersytetu”¹. Tak Emmanuel Lévinas pisał w 1949 roku o Léonie Brunschvicgu, nauczycielu między innymi Gastona Bachelarda, Jeana Piageta czy Raymonda Arona, twórcy instytucji do dziś odgrywających znaczącą rolę we francuskim życiu akademickim, autora tłumaczeń i opracowań historycznofilozoficznych, współtwórcy czternastotomowego krytycznego wydania dzieł Pascala. A przede wszystkim autora licznych prac, stanowiących połączenie studiów nad dziejami kultury z refleksją teoriopoznawczą, inspirowaną między innymi krytycyzmem Immanuela Kanta. Filozofia Brunschvicga, niegdyś inspirująca i zadziwiająca wielokierunkowością analiz, została dziś zupełnie zapoznana. Niniejsza praca wyrasta z przekonania, że ta koncepcja filozoficzna, mało znana w Polsce, jest znacząca zarówno – z perspektywy badań nad historią filozofii – jako „jedno z ogniw wielowiekowej francuskiej tradycji racjonalistycznej”², jak i jako interesująca propozycja filozoficzna.

Léon Brunschvicg urodził się 10 listopada 1869 roku w Paryżu. Filozofią zainteresował się już w szkole średniej. Duży wpływ wywarł na niego Alphonse Darlu³, nauczyciel filozofii w paryskim li-

¹ E. Lévinas: *Notatnik Léona Brunschvicga*. W: Idem: *Trudna wolność. Eseje o judaizmie*. Tłum. A. Kuryś, J. Migasiński. Gdynia 1991, s. 41.

² E. Piotrowska: *Racjonalność matematyki wobec wyzwań intelektualnych XX wieku. Refleksje filozoficzne Léona Brunschvicga*. W: *Racjonalność a nauka*. Red. B. Kotowa, J. Wiśniewski. Poznań 1998, s. 70.

³ Alphonse Darlu (1849–1921) był między innymi autorem prac: *Études sur la philosophie morale au XIX siècle* (1904), *Le Socialisme et la question sociale* (1895). Oto jak André Maurois pisze o Darlu z czasów, kiedy ten uczył w Lycée Condorcet:

ceum Condorcet. Lata nauki w tej słynnej szkole stanowiły ważny etap w życiu Brunschvicga także dlatego, że nawiązał wówczas wiele przyjaźni. Jego szkolnymi kolegami byli między innymi: Xavier Léon, Élie Halévy, Céléstin Bouglé, Marcel Proust, André Cresson.

Od 1888 roku kontynuował naukę w prestiżowej École Normale Supérieure. Według wspomnień André Cressona, Léon Brunschvicg był wtedy „najweselszym, najbardziej energicznym (*le plus vivant*), najbardziej pojętym, najbardziej uduchowionym, a także najskromniejszym i najbardziej wyrozumiałym młodym człowiekiem, jakiego tylko można sobie wyobrazić”⁴. Po ukończeniu studiów w 1891 roku podjął pracę nauczyciela. 29 marca 1887 roku na paryskiej Sorbonie obronił rozprawę doktorską, zatytułowaną *La modalité du jugement*. Dysertację zadeedykował swojemu pierwszemu nauczycielowi filozofii, który miał wówczas proroczo zapowiedzieć swemu uczniowi, iż do przedstawionej tezy będzie się on odwoływał całe życie⁵.

W 1893 roku, wraz z Xavierem Léonem oraz Éliem Halévy’em, założył ukazujące się do dziś czasopismo filozoficzne zatytułowane „Revue de Métaphysique et de Morale”.

23 marca 1899 roku Brunschvicg ożenił się z Cécile Kahn, związaną z francuskim ruchem feministycznym⁶.

W 1901 roku, przy współpracy między innymi Xaviera Léona i Élie’a Halévy’ego, utworzył Société Française de Philosophie (SFP), instytucję otwartą na najnowsze osiągnięcia zarówno w filozofii, jak i w nauce. Dowodem na to są nazwiska gości zapraszanych na spotkania SFP, którymi byli między innymi Edmund Husserl, Albert Einstein, Ernst Cassirer czy Hans Reichenbach⁷. Należy także wspo-

„[...] pełen temperamentu południowiec, sarkastyczny, pobudzający inteligencję słuchaczy, zdawał się wywodzić [...], niby prestidigitator, całą swoją filozofię z cylindra, który kładł na katedrze i którym posługiwał się zawsze, kiedy potrzebny był mu jakiś przedmiot dla zilustrowania dowodu”. A. Maurois: *W poszukiwaniu Marcela Prousta*. Tłum. I. Wachlowska. Warszawa 1961, s. 41.

⁴ A. Cresson: *Lettre*. „Revue de Métaphysique et de Morale” 1945, t. 55, s. 6–7. Cyt. za: R. Boirel: *Brunschvicg. Sa vie, son oeuvre*. Paris 1964, s. 6.

⁵ Por. ibidem, s. 7.

⁶ Cécile Brunschvicg brała aktywny udział w życiu publicznym. Między innymi od 1907 roku była członkinią Union Française pour le Suffrage des Femmes (UFSF). W 1924 roku została przywódczynią UFSF. 4 czerwca 1936 roku otrzymała nominację na stanowisko podsekretarza stanu do spraw edukacji narodowej w rządzie Léona Bluma. Warto zaznaczyć, że także Léon Brunschvicg był zaangażowany w kwestię równouprawnienia kobiet. Postulował przyznanie Francuzkom pełni praw politycznych, był też członkiem Ligue d’Électeurs pour le Suffrage des Femmes.

⁷ Pełny wykaz tematów poruszanych na spotkaniach SFP oraz informacje na temat zapraszanych prelegentów znajdują się na stronie internetowej Société Fran-

mniej o zaangażowaniu się Brunschvicga w zainicjowany przez SFP projekt opracowania słownika filozoficznego (*Vocabulaire technique et critique de la philosophie*)⁸.

W listopadzie 1909 roku, po kilku latach pracy nauczycielskiej, Brunschvicg został profesorem na Faculté des Lettres w paryskiej Sorbonie. Niedługo później zaczął łączyć to zajęcie z wykładami w École Normale Supérieure. Jego studenci, wśród których byli między innymi Jean Hyppolite, Raymond Aron, Gaston Berger, Arnold Raymond, wspominają go jako świetnego wykładowcę, o ogromnej wiedzy i erudycji, a także jako życzliwego, związanego ze swymi studentami profesora⁹.

Kolejne lata obfitowały w ważne publikacje, w zagraniczne wyjazdy, konferencje. Ukazały się między innymi: *Les étapes de la philosophie mathématique* (1912), *L'expérience humaine et la causalité physique* (1922), *Le progrès de la conscience dans la philosophie occidentale* (1927), *Les âges de l'intelligence* (1934). W lipcu 1923 roku Brunschvicg otrzymał tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu w Durham. Od tego czasu niemal co roku wyjeżdżał, by brać udział w zagranicznych konferencjach. Był między innymi w Lozannie, Pradze, w Cambridge, Berlinie, Genewie, w Davos, Bonn, Kolonii, Wiedniu, Krakowie, w Bukareszcie.

Ten okres owocnej działalności Brunschvicga został w latach trzydziestych przyćmiony zagrożeniem rozprzestrzeniającego się fašyzmu. Jak wspomina Emmanuel Lévinas, „zdarzyło mi się widzieć Brunschvicga nieszczęśliwego. Pamiętam pewien niedzielny poranek na ulicy Scheffera, jesienią 1932 r. Padało, czy też chmurzyło się,

çaise de Philosophie: www.sofrphilo.fr. Ponadto SFP wydaje „Bulletin de la Société Française de Philosophie”, w którym zamieszczane są zapisy dyskusji prowadzonych podczas spotkań SFP.

⁸ Słownik, pod redakcją André Lalande'a, początkowo (w latach 1902–1923) ukazywał się w „Bulletin de la Société Française de Philosophie”. Do dziś opublikowano kilkanaście wydań słownika.

⁹ Por. R. B o i r e l: *Brunschvicg...*, s. 9–15. Interującym świadectwem, pokazującym stosunek studentów do Brunschvicga, są *Wspomnienia* Raymonda Arona, który pisze: „Na Sorbonie Brunschvicg był mandarynem mandarynow. Nie żeby miał wady potocznie przypisywane mandarynom; »filozofował« bardziej niż inni, a jego dzieła [...] nie mogły nie budzić naszego szacunku. Nie potrafiliśmy ocenić jego kompetencji w zakresie nauk ścisłych, ale odnosiliśmy – powiedzmy raczej, ja odnosiłem – wrażenie, że ogarniał zarówno kulturę praktyczną, jak i filozoficzną. Rozświeślał filozofię za pomocą matematyki i fizyki. Nie zrywał z tradycją, omijał mielizny idealizmu i spirytualizmu akademickiego. Nie stawał na równi z największymi umysłami, lecz wypełniał swoje życie obcowaniem z nimi”. R. A r o n: *Wspomnienia*. Tłum. G. Ś l e s z y Ń s k a. T. 1. Wołomin 2007, s. 32.

a w wielkim gabinecie na pierwszym piętrze, przy ogromnym biurku, Brunschvicg czekał w pantoflach na odwiedzających, na swoich studentów. Było wcześniej i jeszcze nikt nie przyszedł. »Ludzie mojego pokolenia, powiedział Brunschvicg, zaznali dwóch zwycięstw: Sprawy Dreyfusa i 1918 roku«. Na dworze padało, a w Niemczech narastały niebezpieczeństwa. »A oto teraz, rzucił Brunschvicg z owym charakterystycznym dla niego niewinnym wyrazem twarzy, obydwie batalie znowu ożywają... A może to tylko biadolenie starca«, dodał po chwili milczenia, nabierając już dystansu do tego, co przed chwilą powiedział¹⁰.

Choroba serca i wojna zdominowały ostatnie lata życia Brunschvicga. W 1940 roku opuścił Paryż, przeniósł się do Aix-la-Provence, a następnie do Aix-les-Bains. Poważnie chory, umarł 18 stycznia 1944 roku.

Życie Brunschvicga i jego filozofia są z sobą ściśle związane. Koncepcja filozoficzna, wyrastająca z optymistycznej wiary w rozum, niejednokrotnie była dlań drogowskazem pomocnym w życiowych wyborach. Z kolei przeżycia, szczególnie te z lat wojennych, mają swe odzwierciedlenie w jego pracach. Obecny w twórczości francuskiego myśliciela związek refleksji filozoficznej z życiem zauważa Gaston Berger, gdy pisze o Léonie Brunschvicgu jako o moralisście¹¹.

Ten aspekt twórczości francuskiego filozofa, choć niewątpliwie ważny i ciekawy, nie jest przedmiotem niniejszej pracy. Podjęte w niej analizy, skoncentrowane są wokół głównego wątku rozważań Léona Brunschvicga, którym jest refleksja teoriopoznawcza, oparta na dziejach postępu ludzkiej świadomości. Głównym zamierzeniem jest pokazanie związku między poszczególnymi elementami koncepcji filozoficznej Léona Brunschvicga. Jak zostanie wykazane, prace pochodzące z różnych okresów twórczości francuskiego filozofa, pozornie dotyczące odległych od siebie obszarów problemowych (teorii poznania, form życia duchowego ludzkości, dziejów poszczególnych form ducha), są kolejnymi etapami realizacji jednego projektu, którego punkt wyjścia określił Brunschvicg na samym początku swej drogi filozoficznej. Projekt ten, oparty na wypracowanych w rozprawie doktorskiej założeniach teoriopoznawczych, to krytyczna refleksja nad historią ludzkiej myśli, mająca umożliwić namysł nad pozna-

¹⁰ E. L é v i n a s: *Notatnik Léona Brunschvicga...*, s. 44–45.

¹¹ Por. G. B e r g e r: *L'homme moderne et son éducation*. Paris 1942. Cyt. za: L. W i t k o w s k i: *W kręgu recepcji epistemologii Léona Brunschvicga*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici” 1991, z. 234, s. 103.

niem i przejawiającym się w dziejach wiedzy rozumem. Dzięki takiemu podejściu obecny w filozofii Léona Brunschvicga transcendentizm, rozumiany jako krytyczna refleksja nad poznaniem, łączy się z badaniem dziejów rozumu, przejawiającego się we wszelkiej ludzkiej działalności.

Tak określony cel pracy wyznacza jej strukturę. W każdym z trzech rozdziałów został omówiony jeden z elementów analizowanej doktryny. Pierwszy rozdział skoncentrowany jest na koncepcji filozofii Léona Brunschvicga. Wynika ona z analiz modalnej wartości sądów, które Brunschvicg przeprowadził w rozprawie doktorskiej *La modalité du jugement*. W konkluzji badań modalności sądów teoretycznych filozof stwierdza, że jedynym, co poznajemy bezpośrednio, są treści świadomości. Filozofia, jako mająca badać to, co dane bezpośrednio i adekwatnie, powinna się zatem ograniczyć do analiz tych treści. Definiując swą koncepcję filozoficzną, Brunschvicg pisze: „[...] aktywność intelektualna osiągająca świadomość siebie – oto czym jest kompletne studium całościowego poznania, oto czym jest filozofia”¹². Metafizyka zostaje zredukowana do epistemologii, a zagadnienia teoriopoznawcze – określone jako właściwy obszar namysłu filozofa. Dla podjętej próby zdefiniowania sposobu, w jaki Brunschvicg pojmuje istotę filozofii, interesujące są też – przez niego samego uznane za marginalne – rozważania nad wartością modalną sądów praktycznych. Analizy te pokazują, że u podstaw koncepcji filozoficznej Léona Brunschvicga leży założenie systemowości, które przenika także całą jego późniejszą twórczość.

Pierwszy rozdział kończy próba sklasyfikowania koncepcji Brunschvicga w świetle refleksji historycznofilozoficznej. Taka próba jest konieczna ze względu na brak jednoznacznej oceny badanej doktryny w literaturze – polsko- oraz francuskojęzycznej. Przedstawione analizy pokazują, że filozofia Léona Brunschvicga stanowi kontynuację Kantowskiego krytycyzmu oraz że uzasadnione jest odczytywanie jej jako mieszczącej się w nurcie filozofii neokantowskiej.

Drugi rozdział ogniskuje się wokół refleksji, jaką francuski filozof prowadzi nad poszczególnymi formami życia duchowego (*la vie spirituelle*). Określając ludzką duchowość jako mającą podstawę w indywidualnej świadomości, Brunschvicg wskazuje i omawia poszczególne jej formy: naukę, moralność, sztukę i religię. Co ważne, wskazując obszary, w których rozwija się życie duchowe, francuski filozof określił jednocześnie plan dalszych badań. Według niego ba-

¹² L. B r u n s c h v i c g: *La modalité du jugement*. Paris 1964, s. 5.

danie dokonującego się wielopłaszczyznowo postępu świadomości jest drogą do zrealizowania właściwego zadania refleksji filozoficznej, czyli krytycznego namysłu nad poznaniem.

Trzeci rozdział pokazuje, w jaki sposób w filozofii Brunschvicga łączą się wskazane wcześniej elementy. Stosowana bowiem przez filozofa metoda historyczno-krytyczna opiera się na scaleniu założeń przyjętych w teorii poznania oraz tezy o nieustannym postępie rozumu, przejawiającym się w życiu duchowym ludzkości. W rozdziale omówione zostaną rozważania Léona Brunschvicga nad dziejami ducha-umysłu (*l'esprit*), wynikające z nich konsekwencje, a także problemy, które wiążą się z przyjętą perspektywą badawczą. Tę część pracy zamyka ujęcie analizowanej koncepcji jako filozofii transcendentnej.

Rozważania przedstawione w niniejszej książce to przede wszystkim analizy oparte na tekstach źródłowych – rozprawach i artykułach Léona Brunschvicga. Oprócz głównego, określonego wcześniej, celu pracy realizowane są w niej także dodatkowe zamierzenia, takie jak rozpatrzenie badanej koncepcji w kontekście filozofii neokantowskiej oraz pozytywistycznej, ujęcie jej jako transcendentizmu, wskazanie widocznych w niej powiązań z nurtem epistemologii francuskiej, opowiadającym się za kontynuacyjną koncepcją rozwoju wiedzy, czy odniesienie jej do filozofii Immanuela Kanta i Georga Wilhelma Friedricha Hegla. W tych fragmentach pracy, w których rozpatrywane są wymienione kwestie, przeprowadzone zostały analizy historycznofilozoficzne, mające na celu przedstawienie badanej koncepcji na tle szerszego kontekstu.

Niniejsza książka jest zmienioną wersją pracy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja J. Norasa w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Do Promotora kieruję szczególne słowa podziękowania za życzliwość i pomoc, na jakie mogłam liczyć z Jego strony. Praca w swoim obecnym kształcie bardzo dużo zawdzięcza wnikliwym uwagom prof. zw. dr. hab. Czesława Głombika, prof. dr. hab. Piotra Łaciaka, dr. hab. Gabrieli Besler oraz dr. Dariusza Bębna, którym serdecznie dziękuję. W 2010 roku, w związku z prowadzonymi badaniami nad filozofią Léona Brunschvicga, otrzymałam Stypendium Naukowe Rządu Królestwa Belgii (Wspólnoty Walonii), które znacząco ułatwiło mi pracę nad książką.

Indeks osobowy

A

Abel Niels Henrik 121
Ajdukiewicz Kazimierz 27
Ajdukiewicz Maria 27
Apel Karl-Otto 134
Aron Raymond 7, 9, 142
Arystoteles 19, 46, 47, 102, 103,
120, 130
Aster Ernst von 51, 136

B

Bachelard Gaston 7, 92, 125, 126
Beaulavon Georges 106, 129, 131
Benda Julien 92
Benrubi Isaac 138
Berger Gaston 9, 10
Bergson Henri 43, 92, 125, 133,
144
Berthelot René 75, 76, 112
Besler Gabriela 12, 144
Bęben Dariusz 12
Blum Léon 8
Bocheński Józef Maria 132–133,
Boirel René 8, 9, 18, 33, 34, 54, 84,
87, 93, 109
Bonaparte Napoleon 71
Bornstein Benedykt 42
Bouglé Céléstin 8
Boutroux Emile 51, 92

Bréhier Emile 144
Bronk Andrzej 44, 134
Buczyńska-Garewicz Hanna 70

C

Canguillem Georges 125
Cantecor Georges 60, 126
Cassirer Ernst 8, 52
Cauchy Augustin Louis 111
Chudy Wojciech 126
Chwedeńczuk Bohdan 15, 49, 60,
130, 143
Comte August 33, 43, 54, 56, 108,
111, 117, 144
Contant Levi Leonard 113
Copleston Frédéric 49, 60, 90,
143
Cournot Auguste Antoine 43, 57
Cresson André 8

D

Darlu Alphonse 7
Davidson Donald 135
Demokryt z Abdery 74, 120
Descartes René 14, 26–27, 41, 51,
62, 112, 118, 120, 145
Deschoux Marcel 14, 17, 22, 24, 31,
32–33, 34, 41, 61, 62, 68, 77,
80, 84, 85, 87, 89, 90, 96, 105,

- 106, 107, 111, 114, 115, 121,
122, 137, 139
Dicker Ernest B. 138
Drozdowicz Zbigniew 43, 51
Dubik Adam 43
Duhem Pierre 124, 125
- E**
Einstein Albert 8, 93, 118, 120, 121,
123
Etcheverry August 16, 17, 41–42,
44, 46, 95, 142
- F**
Ferrari Jean 46
Ferrari Massimo 43, 51
Fichte Johann Gottlieb 47, 49,
116–117, 132, 134, 135, 145
Forest Aimé 16
Foucault Michel 33, 108, 144
- G**
Garewicz Jan 43, 144
Gawecki Bolesław 56, 107, 119,
120, 121, 130
Gilson Étienne 15, 33, 130
Głombik Czesław 12
Goyard-Fabre Simone 46, 49, 51
Grygierzec Ewa 50
Guérout Martial 42, 48, 49
Gutting Gary 126, 128
- H**
Habermas Jurgen 134
Halévy Élie 8
Hartmann Nicolai 144
Hegel Georg Wilhelm Fridrich 12,
15, 47, 49, 69, 91–95, 103,
116–117, 130, 145
Heller Michał 43
Helmholtz Hermann Ludwig Ferdi-
nand von 121
Höffe Otfried 47
Honderich Ted 92
Huisman Denis 62, 137
Hume David 55, 119
Husserl Edmund 8, 133, 134, 144
Hyppolite Jean 9
- I**
Ingarden Roman 21, 69, 132
- J**
Judycki Stanisław 44, 45, 133, 134,
135
- K**
Kahn-Brunschvicg Cécile 8
Kamiński Stanisław 42, 43, 94, 96
Kaniowski Andrzej Maciej 47
Kant Immanuel 7, 11, 12, 21, 41,
42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49,
50, 51, 52, 57, 68, 69, 70, 91, 92,
93, 96, 98, 107, 111, 116–117,
121, 122, 123, 132, 133, 134,
135, 136, 137, 138, 142, 145
Kiersnowska-Suchorzewska Janina
42, 52
Kołakowski Leszek 55
Kopernik Mikołaj 93, 121
Kotowa Barbara 7
Koyré Alexandre 125
Krapiec Mieczysław Albert 42, 50,
94, 96–97, 102, 114, 126, 144
Krzemieniowa Krystyna 13, 97, 102
Ksenofanes 85
Kuderowicz Zbigniew 92
Kuhn Thomas 126, 128
Kupś Tomasz 50
Kuryś Agnieszka 7
- L**
Lachelier Jules 51
Lalande André 9, 15, 16, 42, 54,
Landman Adam 93
Langan Thomas 15, 33, 130
Leibniz Gottfried Wilhelm 93, 112
Lenoble Robert 90
Léon Xavier 8,
Le Roy Édouard 92

Leszczyński Damian 33, 42, 43, 48,
49, 108, 124, 125, 144
Leśniak Kazimierz 19
Leukippos z Abdery 74
Lévinas Emmanuel 7, 9, 10
Lévy-Bruhl Lucien 113
Liebmann Otto 50, 51, 57
Loisel Thierry 43
Lotze Rudolf Herman 19

Ł

Łaciak Piotr 12, 101
Łobaczewski Nikołaj 112
Łoziński Jerzy 92

M

Maine de Biran François-Pierre 49,
60, 71, 119, 143
Malebranche Nicolas 119
Malpas Jeff 135
Maréchal Joseph 134
Martens Ekkehard 13, 97, 102
Maurer Armand Augustine 15, 33,
130
Maurois André 7, 8
Maryniarczyk Andrzej 42, 50, 94,
97, 102, 114, 126, 144
Meyerson Émile 124, 125
Michalski Krzysztof 136
Michelet Karl Ludwig 50
Michelson Albert Abraham 93
Migasiński Jacek 7, 42, 140
Mill John Stuart 119
Morley Edward Williams 93

N

Newton Isaac 71, 112, 120, 123
Nietzsche Friedrich 51
Nickles Thomas 126
Noras Andrzej Jan 12, 19, 45, 52,
69, 92, 94, 121, 133, 135, 136

P

Parodi Dominique 42
Pascal Blaise 7, 14, 71, 86, 93

Paź Bogusław 102
Platon 41, 120, 130
Piaget Jean 7, 119, 120
Piotrowska Ewa 7
Pitagoras 115
Poncelet Jean-Victor 111
Poincaré Henri 43
Proudhon Pierre-Joseph 71
Proust Marcel 8

R

Raymond Arnold 9, 84
Reale Giovanni 74, 104
Reichenbach Hans 8
Renouvier Charles 43, 51, 57
Rey Abel 126
Riemann Georg Friedrich Bernhard
112
Robespierre Maximilien Marie Isi-
dore de 71
Rougier Louis 92
Ruffing Margit 46

S

Sartre Jean Paul 49, 60, 143
Serck-Hanssen Camilla 135
Schnädelbach Herbert 13, 94, 97,
101, 102, 103, 104, 108
Schopenhauer Artur 116–117
Shelley Percy Bysshe 71
Siemek Marek J. 94, 132, 135
Skarga Barbara 43, 50, 55, 56, 98,
133, 135, 136
Sokrates 41
Spinoza Baruch 14, 41, 49, 86, 145
Stępień Antoni B. 16
Strawson Peter Frederick 134
Swieżawski Stefan 129
Szewczyk Jan 51, 136
Szlachcic Krzysztof 33, 42, 43, 49,
108, 124, 125, 144

Ś

Śleszyńska Grażyna 9, 142

T

Tatarkiewicz Władysław 42, 43, 96
Taylor Edward Burnett 113
Tazbir Mieczysław 144
Trochimska-Kubacka Beata 50, 52

W

Wachlowska Irena 8
Weber Louis 20, 107
Więśław Witold 114, 115
Wiśniewska-Paź Barbara 102
Wiśniewski Janusz 7

Witkowski Lech 10, 42, 120
Wolff Christian 49
Worms Frédéric 23

Z

Zalewski Sylwester 15, 130
Zieliński Iwo 74, 104
Zola Emil 71
Zon Józef 114

Ż

Żelazny Mirosław 50

Marta Ples

From epistemology to a critical analysis of the history
A study of Léon Brunschvicg's philosophy

S u m m a r y

The subject-matter of the very work is Léon Brunschvicg's (1869–1944) philosophy of critical idealism. The analyses presented are centred around the main theme of Brunschvicg's considerations, that is a theory-cognitive reflection, based on the history of the progress of human awareness. The main aim is to show the relationship between particular elements constituting Léon Brunschvicg's philosophical conception. Works coming from different periods of his writings, seemingly concerning problem areas distant from one another (theory of cognition, forms of spiritual life, history of particular spirit forms) are subsequent realization stages of one project, the starting point of which was determined by Brunschvicg at the beginning of his philosophical path. The very project, founded on theory-cognitive assumptions, worked out in a dissertation *La modalité du jugement*, is a critical reflection on the history of human thought, enabling a thought on cognition and reason manifesting in the history of knowledge. This way, transcendentalism in Brunschvicg's philosophy, understood as a critical reflection on cognition, combines with studies on the history of reason manifesting in human activity of any kind.

Considerations presented in the book are above all analyses based on source texts: Léon Brunschvicg's dissertations and articles. Apart from the main aim of the work, presented before, additional aims are realized such as considering the very conception in the context of neo-Kantian or positivist philosophy, treating it as transcendentalism and showing visible references to the trend of French epistemology, being in favour of the continuing conception of knowledge development or relating it to Immanuel Kant's and Georg Wilhelm Friedrich Hegel's philosophy.

Marta Ples

De l'épistémologie à une analyse critique de l'histoire
Une étude de la philosophie de Léon Brunschvicg

R é s u m é

L'objectif de l'étude est la philosophie de l'idéalisme critique de Léon Brunschvicg (1869–1944). Les analyses y présentées sont concentrées autour du motif principal de la réflexion de Brunschvicg, à savoir la réflexion sur la théorie de la cognition, fondée sur l'histoire du développement de la conscience humaine. L'objectif principal est de démontrer la relation entre des éléments distinctifs qui construisent la conception philosophique de Léon Brunschvicg. Les travaux provenant de différentes périodes de l'activité du philosophe français, concernant des sphères apparemment éloignées (théorie cognitive, formes de la vie spirituelle de l'humanité, histoire des formes particulières d'esprit) sont des étapes consécutives de la réalisation du projet unique, dont le point de départ a été tracé par Brunschvicg au début de son chemin philosophique. Ce projet, fondé sur les principes cognitifs forgés dans la dissertation *La modalité du jugement*, est une vision critique de l'histoire de la pensée humaine, qui rend possible la réflexion sur la cognition et la raison, qui se manifeste dans l'histoire du savoir. Ainsi dans la philosophie de Brunschvicg, le transcendantalisme, compris comme une réflexion critique sur la cognition, se rejoint à l'examen de l'histoire de la raison humaine, visible dans toute activité humaine.

Les approches présentées dans le livre sont avant tout des analyses basées sur les textes sources – les dissertations et les articles de Léon Brunschvicg. Sauf l'objectif principal, déterminé auparavant, l'auteur réalise également dans son étude autres objectifs, elle analyse la conception en question dans le contexte de la philosophie néo-kantienne et positiviste, la définit en tant que transcendantalisme, détermine ses relations avec le courant de l'épistémologie française, qui prône une conception du développement du savoir continue, ou la réfère à la philosophie d'Emmanuel Kant et Georg Wilhelm Friedrich Hegel.

Spis treści

Wprowadzenie	7
Rozdział pierwszy	
Léona Brunschvicga koncepcja filozofii	13
Epistemologia jako <i>philosophia prima</i>	13
Problem modalności sądów w filozofii Léona Brunschvicga . . .	19
Wartość modalna sądów jako problem teoriopoznawczy . .	19
Dwuetapowe badanie modalności sądów	23
Wnioski dotyczące analizy modalności sądów teoretycznych i ich konsekwencje	32
Problem modalności sądów praktycznych i pojęcie systemu .	35
Koncepcja Léona Brunschvicga w świetle refleksji historycznifi- lozoficznej	40
Podsumowanie	56
Rozdział drugi	
Od indywidualnej świadomości do życia duchowego	59
Świadomość jako fundament życia duchowego	59
Nauka, sztuka, moralność. Léon Brunschvicg o formach życia du- chowego	71
Uwagi wstępne	71
Życie naukowe	72
Życie estetyczne	76
Życie moralne	78
Jedność jako kierunek rozwoju życia duchowego	81
Religia jako najwyższa forma ducha	82
Pojęcie ducha w filozofii Léona Brunschvicga	91
Podsumowanie	97

Rozdział trzeci	
Analiza historyczno-krytyczna jako metoda filozofii	101
Rozum wobec historii – historia wobec rozumu. Wokół metody historyczno-krytycznej Léona Brunschvicga	101
Rozwój ludzkiej myśli w ujęciu Léona Brunschvicga	109
Uwagi wstępne	109
Metoda historyczno-krytyczna a rozwój wiedzy matematycznej	111
Doświadczenie ludzkie i zagadnienie przyczynowości w perspektywie historycznej. Kategoria postępu i problem ciągłości wiedzy	118
Dzieje życia duchowego jako postęp świadomości	126
Czy metoda Brunschvicga jest krytyczna?	129
Filozofia Léona Brunschvicga jako transcendentalizm	132
Podsumowanie	139
Zakończenie	141
Bibliografia	147
Indeks osobowy	155
Summary	159
Résumé	160

Redaktor: Małgorzata Pogłódek
Rysunek na okładce: Barbara Konopka
Projekt okładki: Paulina Dubiel
Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel
Korektor: Lidia Szumigała
Skład i łamanie: Edward Wilk

Copyright © 2012 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2100-4
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-547-6
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
[e-mail:wydawus@us.edu.pl](mailto:wydawus@us.edu.pl)

Wydanie I. Ark. druk. 10,25. Ark. wyd. 11,0.
Papier Alto 80 g, Vol 1.5 Cena 14 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

MARTA PLES
Od EPISTEMOLOGII **do** KRYTYCZNEJ ANALIZY...

CENA 14 zł (+ VAT)

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-547-6